

روانشناسی و کاربرد آن در آموزش

دکتر فریده حمیدی

دانشیار روانشناسی ، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

با همکاری

دکتر سارا دازی و خانم زهرا تقی

فصل دوم:

روان‌شناسی تربیتی

اهداف فصل

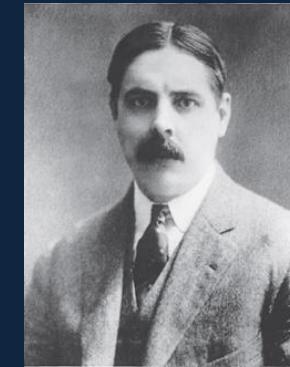
- روان شناسی تربیتی
- قلمرو و موضوعات مهم در روان شناسی تربیتی
- آموزش و یادگیری
- روان شناسی تربیتی و تدریس اثربخش
- اهداف آموزش و پرورش در روانشناسی تربیتی
- معلمان کارآمد
- روش های پژوهش در روانشناسی تربیتی

روان‌شناسی تربیتی

- روان‌شناسی تربیتی یکی از شاخه‌های روان‌شناسی است که به مطالعه ویژگی‌های یادگیرنده، شرایط یادگیری و روش‌های آموزش مبتنی بر توانایی‌های فرد می‌پردازد».
- روان‌شناسی تربیتی برای دانشجویانی که خود را برای حرفه معلمی آماده می‌کنند: شامل مجموعه‌ای از نظریه‌ها، مهارتهای شیوه‌هایی است که هر مربی باید در اختیار داشته باشد تا بتواند در موارد مقتضی تصمیمات تربیتی مناسب اتخاذ کند.

شکل‌گیری روان‌شناسی تربیتی

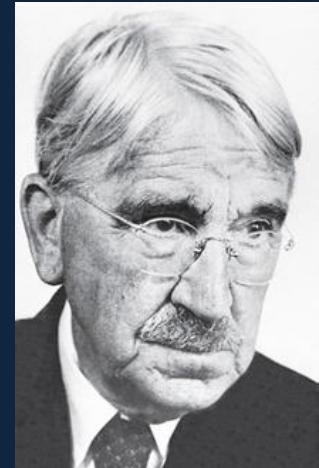
ثرندایک به یادگیری علاقه‌مند بود و مطالعات خود را با آزمایش حیوانات آغاز کرد؛ ولی توجه عمده او به چگونگی یادگیری انسانها معطوف شد و در اوایل قرن بیستم تحقیقات زیادی در مورد انتقال یادگیری در انسان با همکاری وودورث انجام داد که در نتیجه آن، نظریه‌های انضباط رسمی در انتقال مردود شناخته شد.

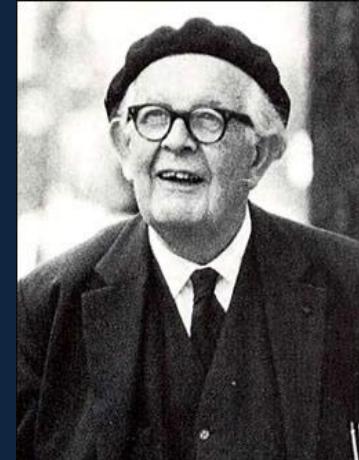
اثر دیگر ثرندایک به نام اندازه‌گیری ذهنی و اجتماعی به منظور تشریح چگونگی استفاده از شیوه‌های آماری در تعلیم و تربیت نیز منتشر شد. از آن پس، ثرندایک در زمینه‌های یادگیری، حافظه، آمادگی، ارزشیابی و آزمونهای مختلف پیشرفت تحصیلی مطالعه و در مجموع پانصد کتاب و مقاله مختلف روان‌شناسی تربیتی تدوین کرد.

شکل‌گیری روان‌شناسی تربیتی

- آراء دیوئی، توجه به روش علمی و مسائل یادگیری را رونق بخشید و با تأکید بر فعال‌بودن انسان در جریان یادگیری، زمینه‌های پذیرش روان‌شناسی گشتالت را که در آلمان شکل گرفته بود فراهم کرد.

- آراء پیازه به روان‌شناسان تربیتی در برداشت صحیح از توانایی‌های ذهنی دانش‌آموزان کمک کرد و بر شناخت همه‌جانبه آنها، تهییه مواد، برنامه‌ها و روش‌های مناسب در آموزش تأثیر شگرفی گذاشت.

قلمرو روان‌شناسی تربیتی

- روان‌شناسی تربیتی، علمی است و رای کاربرد اصول عمومی روان‌شناسی در تدریس.
- روان‌شناسان تربیتی در پاسخگویی به نیازهای آموزش و پرورش و نیز سؤالات و مسائل رویارویی معلمان و مریبان به تحقیقات کاربردی می‌پردازند، ولی از انجام تحقیقات بنیادی نیز بی‌نیاز نیستند.
- سؤالات مهم روان‌شناسی تربیتی:
 - چگونه آموزش می‌تواند یادگیری را تسهیل کند؟
 - چه روشها و تدابیر آموزشی از نظریه‌های یادگیری قابل استخراج است؟
- با این برداشت، پاسخگویی به سؤالات زیر در روان‌شناسی تربیتی اولویت دارد:
 - یادگیری چیست؟
 - چه قوانین و شرایطی بر آن حاکم است؟ و
 - چه روشها و تدابیری را می‌توان از طریق نظریه‌های یادگیری به معلمان توصیه کرد تا مشکلات مربوط به یادگیری و آموزش را برطرف کنند؟

یادگیری

- **یادگیری:** تغییرات نسبتاً پایدار در رفتار بالقوه که در نتیجه تمرين و همراه با تقویت حاصل می‌شود .
- **تغییرات نسبتاً پایدار:** جدا کردن تغییرات غیر دائمی ناشی از تغییر در انگیزش از یادگیری(قبل و بعد از خوابیدن، قبل و بعد از غذا خوردن)
- **رفتار بالقوه:** مانند توانایی مسواک زدن که در همه وجود دارد و هر زمان می‌تواند بروز کند.

یادگیری

- تمرین: تنها تغییراتی که همراه با تمرین هستند یادگیری به حساب می‌آیند. تغییرات ناشی از بالا رفتن سن برای مثال، ضعیف شدن حافظه کوتاه‌مدت (تغییر بسیار فاحشی که یادگیری نیست: یعنی انسان یاد نمی‌گیرد که هر چه پیتر می‌شود بیشتر فراموشکار شود)
- رویدادهایی مانند بیماری یا تصادف می‌توانند تغییرات دائمی در رفتار ایجاد کنند که یاد گرفته نشده‌اند.

اصول اساسی نظریه‌های یادگیری

- نظریه رفتارگرایی: تأکید بر تغییرات قابل مشاهده در رفتار
- یادگیری با ارتباط بین محرک و پاسخ ایجاد می‌شود. محرک‌ها که علت یادگیری‌اند، عوامل محیطی‌اند و موجب می‌شوند که رفتار خاصی بروز کند یا اینکه احتمال بروز آن افزایش یابد و پاسخ، واکنشی است که به محرک داده می‌شود.
- اسکینر تغییراتی را در نظریه محرک و پاسخ پیشنهاد کرده است که یادگیری برنامه‌ای، بارزترین تبلور اندیشه او در حیطه عمل است.

اصول اساسی نظریه‌های یادگیری

- نظریه‌های شناختی بر تفکر یادگیرنده توجه دارند و فرایندهای درونی مانند حافظه، استدلال و راهبردهایی را بررسی می‌کنند که یادگیرندگان از آنها برای کسب و جذب در یادگیری استفاده می‌کنند.
- روان‌شناسان انسان‌گرا بیشتر بر فردیت و اختصاصی بودن تجربه‌های انسان تکیه دارند تا بر کشف قوانین عام برای تبیین رفتار. این نوع روان‌شناسان به جنبه‌های عاطفی بیش از پردازش اطلاعات علاقه‌مندند.

آموزش و یادگیری

- آموزش و یادگیری ضمن ارتباط بسیار نزدیک با یکدیگر، دو فرایند مستقلند. آموزش می‌تواند به یادگیری منجر شود، ولی ضرورتا یادگیری نتیجه آموزش نیست.
- بنابراین، آموزش مجموعه‌ای از فعالیت‌ها که در پی تسهیل یادگیری است ولی ممکن است به یادگیری منجر نشود.
- معلم فقط با مواد و مطالب درسی سروکار ندارد، بلکه ممکن است تدریس کند بدون اینکه دانش‌آموزان چیزی یاد بگیرند. به بیان دیگر، هر نوع تدریسی لزوماً به یادگیری منتهی نمی‌شود. آنچه برای معلم در امر آموزش اهمیت دارد، شناخت یادگیرنده و تسهیل یادگیری برای یادگیرنده است.

روانشناسی تربیتی و تدریس اثربخش

- بسیاری از روان‌شناسان، مربیان و مؤلفان تلاش کرده‌اند برای تسهیل کاربرد مؤثر روش‌های آموزشی آنها را طبقه‌بندی کنند؛ از جمله تلاشهای مؤثر در این زمینه، طبقه‌بندی چهارگانه پیازه در روش‌های تدریس است. این روش‌ها بدین قرارند:

- روش‌های سخنرانی

- روش‌های شهودی

- روش‌های فعال

- روش‌های برنامه‌ای

روانشناسی تربیتی و تدریس اثربخش

- **روش های سخنرانی:** زمانی که معلم آمادگی نسبتا عمیقی در مورد موضوع ندارد کاربرد آن آسان تر است.
- **روش های شهودی:** ریشه در روان شناسی گشتالت دارد و بیان کننده اصولی است که این روان شناسان در سازماندهی ذهنی به آن پایبندند.
- **روش های فعال:** آماده سازی علمی و فنی هیأت آموزشی بیشتر ضرورت می یابد .
- **روش های برنامه ای:** حاصل کار روان شناسان رفتار گرا، به خصوص بی.اف. اسکینر، در تحقیقاتی است که در زمینه شرطی شدن عامل انجام داده و از پستوانه نظری وسیعی برخوردار است.

اهداف آموزش و پرورش و روان‌شناسی تربیتی

- تنوع و گوناگونی اهداف آموزش و پرورش در دوره‌های مختلف تنها با توجه به نیازهای متفاوت جوامع در طول قرنها توجیه‌پذیر است.
- این اهداف، به تبع نیازهای جوامع در دوره‌های گوناگون و حتی در یک کشور و در زمانهای مختلف متفاوت است و از این رو، تجدید نظر در اهداف آموزش و پرورش برای هر جامعه‌ای ضروری و بدیهی است.
- این تغییرات اگرچه در ابتدا بسیار کند بوده و نتایج حاصل از آن نمود چندانی نداشته است، اکنون با کوتاه بودن مدت اعتبار دانش از یک سو و گسترش و افزایش روزافزون آن از سوی دیگر، روند تصاعدی پیدا کرده و سرعت این تحولات به حدی رسیده است که همگامی و همراهی آموزش و پرورش با آنها دشوار و گاه غیرممکن شده است (کومبز، ۱۹۸۵).

اهداف آموزش و پرورش و روان‌شناسی تربیتی

آموزش مهارت‌های فکری

- به دلیل ایجاد دگرگونی‌های سریع در کلیه شئون جامعه از جمله در صنعت، ممکن است مهارت‌های ایجادشده در افراد، جوابگوی نیازهای اجتماعی و اقتصادی آنها نباشد.
- بنابراین، باید بر یادگیرنده متمرکز شد و با آموزش مهارت‌هایی که برای به دست آوردن اطلاعات، نظم‌بخشی و استفاده از آنها لازم است او را برای شرایط غیرقابل پیش‌بینی آینده آماده کرد.
- اگر دانش‌آموزان نتوانند، به طور مستقل آموخته‌های خود را خارج از کلاس درس استفاده کنند و دانش خود را در آن زمینه گسترش دهند، تنها آموخته‌اند که از کتاب درسی و معلم اطاعت کنند، نمره بگیرند و صاحب مدرکی شوند که در بسیاری از موارد این مدرک تحصیلی ارتباط چندانی با اندیشه، علم، فرهنگ و اخلاق نداشته و با فرهیختگی، فرسنگها فاصله دارد.

اهداف آموزش و پرورش و روان‌شناسی تربیتی

یادگیری واقعی به جای یادگیری سطحی

- باید دائماً به دانش‌آموزان کمک کنیم تا آنچه را که می‌آموزند به مفهوم جامعتری ربط دهند، به اصول اساسی دست یابند، از یادگیری لذت ببرند و نگرش مثبتی به یادگیری و مدرسه بیابند. برای تحقق این اهداف، دانش‌آموزان باید فرصت فکر کردن، بیان افکار، نظریه‌پردازی، همکاری‌های گروهی و داوری باورهای خود و دیگران را پیدا کنند. همچنین، خود را افرادی «متفکر»، «مستقل» و «کامل» بدانند.
- بدون تردید، باید یادگیری مهارت‌های فکری، جانشین حفظ جزئیات شود (شروعتمداری، ۱۳۴۲ و ۱۳۷۱؛ مالکایی و همکاران، ۱۹۹۰). اگر مطالبی بدون ارتباط با یکدیگر و به صورت اجزائی بی‌معنی به منظور موفقیت در امتحان به دانش‌آموز تحويل داده شود که حفظ طوطی‌وار آنها تسهیل گردد، یادگیری، امری مکانیکی، بی‌هدف و حتی تنبیه‌کننده می‌شود.

معلمان کارآمد

۱. پرورش مهارت‌های فکری
۲. ایجاد خود پنداره و انگیزش
۳. اداره محیط کلاس
۴. درس دادن
۵. ارزیابی یادگیری
۶. پاسخگویی به نیازهای دانش آموزان خاص
۷. یادگیری مدام االعمر

معلمان کارآمد

هشت متغیر آموزشی یا رفتار کلاسی معلمان عبارتند از:

الف - روشنی توضیحات معلم در کلاس .

ب - انعطاف پذیری در روش آموزش

ج - اشتیاق در کار، شامل تحرک در کلاس، حرکات سر و دست و نوسان صدا .

د - احساس مسؤولیت در عمل، شامل تاکید بر یادگیری و فعالیت شاگردان

ه - فرصت یادگیری دادن به شاگردان برای یادگیری مطالب تا سرحد تسلط

و - استفاده از عقاید شاگردان ، شامل تشویق شاگردان به اظهار نظر و تایید نظریات آنها.

ز - استفاده از مطالب سازمان دهنده شامل مرور کردن مطالب و ایجاد ارتباط مطالب درسی با یکدیگر .

ح - طرح سوالهای دارای سطوح مختلف، از جمله سوالهایی که با چه، کجا، چرا و چگونه شروع می شود .

* مهمترین متغیر آموزشی معلم که بیشترین همبستگی را با یادگیری شاگردان دارد روشنی توضیحات و مطالبی است که معلم در آموزش خود در اختیار شاگردان قرار می دهد.

پژوهش در روان‌شناسی تربیتی

- پژوهش در این رشته علمی روی فرایندهایی که اطلاعات، مهارت‌ها، ارزش‌ها و نگرش‌ها به وسیله آنها بین آموزگاران و دانش‌آموزان در کلاس انتقال می‌یابند و بر کاربردهای اصول روان‌شناسی در کاربست‌های آموزشی تأکید دارد. این پژوهش‌ها، به خط مشی‌های آموزشی، برنامه‌های توسعه حرفه‌ای و مواد آموزشی شکل می‌دهد.
- تحقیق علمی، عینی، منظم و آزمون‌پذیر است. این ویژگی‌ها احتمال اینکه تحقیق براساس باورها، عقاید و احساسات شخصی مبتنی باشد را کاهش می‌دهد. روش علمی، شامل مراحلی از قبیل مفهوم‌سازی مساله، جمع‌آوری داده‌ها، استخراج نتایج و بازبینی پژوهش و نظریه می‌باشد.

روش‌های پژوهش در روان‌شناسی تربیتی

- روشهای پژوهش در روان‌شناسی تربیتی شامل دو دسته پژوهش‌های کمی و کیفی می‌باشند. عمدت‌ترین روشهای پژوهش کمی، روش همبستگی و روش آزمایشی هستند. از آنجا به این دو روش کمی می‌گویند که در آنها به متغیرهای مورد مطالعه ارزش عددی داده می‌شود تا از لحاظ آماری تحلیل‌پذیر شوند.
- عمدت‌ترین روشهای پژوهش کیفی از این قرارند: موردنپژوهشی، بررسی میدانی، قوم‌نگاری (مردم‌شناسی) و زمینه‌یابی. در پژوهش‌های کیفی معمولاً از فنون مشاهده، مصاحبه و بررسی خاطرات استفاده می‌گردد. اطلاعات به‌دست آمده با این روشهای، عمدتاً جنبه کلامی دارند نه عددی. همچنین در این روشهای، به جای تأکید بر نتایج یا فرآوردهای یک فعالیت، بیشتر فرآیندهای آن فعالیت مورد مطالعه قرار می‌گیرد.
- مراحل انجام پژوهش در روان‌شناسی تربیتی شامل طرح سؤال، بیان فرضیه، جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل داده‌ها و وضع قوانین و نظریه‌های است. بنابراین هدف نهایی علم، کشف و وضع قوانین و نظریه‌های علمی است.

تکالیف یادگیری

- تکلیف ۱: دو مقاله علمی پژوهشی در خصوص تدریس اثر بخش و ویژگی های آن را به طور خلاصه گزارش نمایید.
- تکلیف ۲: روش های پژوهش در روانشناسی تربیتی را مطالعه و یافته های خود را در گزارشی مبنی بر چگونگی استفاده از یافته ها یا راهکار ها ارائه نماید.

نمونه سوالات

۱. کدامیک از دانشمندان به شناخت کودکان از چگونگی انجام امور بیشتر تاکید دارند؟

الف) پیازه	ب) دیویی	ج) ژرندایک	د) اسکینر

۲. این عبارت "تغییر نسبتاً پایدار در توان رفتاری در اثر تجربه همراه با تقویت" گویای کدامیک از عبارات زیر است؟

الف) آموزش	ب) پرورش	ج) یادگیری	د) تدریس

۳. کدامیک از رویکردهای روانشناسی تاکید بر تغییرات قابل مشاهده دارد؟

الف) شناختی	ب) التقاطی	ج) رفتارگرایی	د) زیست شناختی

۴. کدامیک از نظریه های روانشناسی بر خودشکوفایی انسان تاکید دارد؟

- الف) رفتارگرایی ب) انسانگرایی ج) شناختی د) زیست شناختی

۵. کدامیک از روشهای تدریس زیر زمانی مناسب است که معلم بر موضوع سلط کامل ندارد؟

- الف) شهودی ب) فعال ج) برنامه ایی د) سخنرانی

۶. کدامیک از روشهای تدریس زیر ریشه در مکتب گشتالت دارد؟

- الف) فعال ب) شهودی ج) برنامه ایی د) سخنرانی

۷. کدامیک از روش‌های تدریس حاصل کار روانشناسان رفتارگرا است؟

- الف) فعال ب) برنامه ایی ج) سخنرانی د) شهودی

۸. عبارت زیر تعریف کدام عبارت می‌باشد؟

“مجموعه ایی از فعالیتها که در پی تسهیل یادگیری است ولی ممکن است به یادگیری منجر نشود”

- الف) پرورش ب) آموزش و پرورش ج) آموزش د) همه موارد

۹.. کدامیک از نظریه ها عقیده دارد یادگیری بوسیله محرک و پاسخ ایجاد میشود؟

الف) رفتارگرایی ب) التقاطی ج) زیست شناختی د) شناختی

۱۰. مكتب شیکاگو مربوط به کدامیک از دانشمندان زیر است؟

الف) پیازه ب) ژرندایک ج) جان دیویی د) فروید

پاسخنامه

شماره سوال	پاسخ
۱	الف
۲	ج
۳	ج
۴	ب
۵	د
۶	ب
۷	ب
۸	ج
۹	الف
۱۰	ج